Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Frederik Lange Grundtvig

EN LEVNEDSTEGNING

AF

PASTOR JAK. HOLM

SÆRTRYK AF »HØJSKOLEBLADET«

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1905

JAK. HÒLM:

FREDERIK LANGE GRUNDTVIG

Frederik Lange Grundtvig

EN LEVNEDSTEGNING

AF

PASTOR JAK. HOLM

SÆRTRYK AF »HØJSKOLEBLADET«

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1905

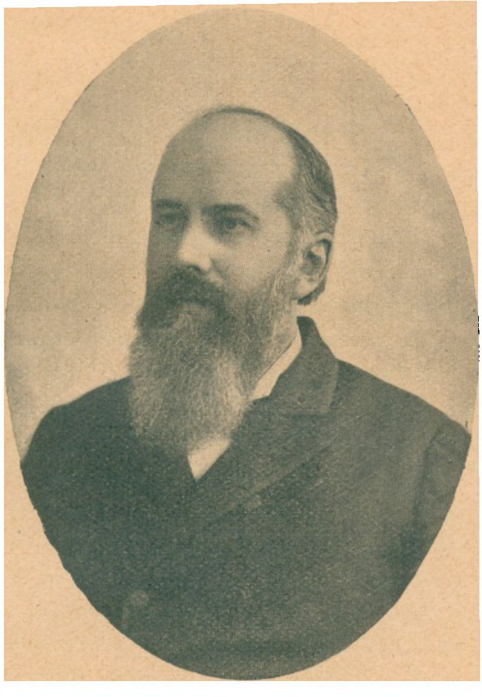

FREDERIK LANGE GRUNDTVIG var Biskop N. F. S. Grundtvigs yngste Søn i dennes andet Ægteskab med Marie Toft, f. Carlsen, den Gang Enke efter Hofjægermester Harald Toft til Rønnebæksholm ved Næstved. Hun var Datter af Godsejer Carlsen til Gammelkøgegaard. Gamle Grundtvigs Ægteskab med Enkefru Toft var sikkert hans højeste menneskelige Lykke. I adskillige Aar havde hun været ham en forstaaende Veninde, før hun, et Aar efter hans første Kones Død, blev hans anden Hustru. Brylluppet stod i Efteraaret 1851, men kun i tre Aar fik de Lov at leve sammen, tre Aar, som imidlertid gjorde den 70-aarige Grundtvig ung igen. Næppe har han været mere paa Færde med Mund og Pen end i Tiden 1851—54.

Frederik Grundtvig er født 15. Maj 1854 i København. Der var Jubel i det Brev, hvormed Grundtvig den næste Dag tilmelder Ingemann Sønnen Frederik Langes Fødsel. Det hedder saaledes bl. a. i dette Brev:

»Mig har Vorherre gjort den forunderlig store Glæde, at der i Aftes blev mig født et stort,

velskabt Drengebarn med en vældig Stemme efter sin Alder, saa der kan med Guds Hjælp blive en god *Raaber* af ham, naar han faar Stunder at vokse og faar noget at sige, som er værd at høre. Med ham kan jeg da, om Gud vil, naa et godt Stykke ind i næste Aarhundrede, og dersom da Danmarks Historie i dette Aarhundrede kan blive værd at beskrive, tænker jeg, han gør sit bedste dermed i det næste; det er i det mindste blandt andet vor Betænkning ved paa en Maade at kalde ham op efter *Sakse Lange*, hvem vi naturligvis regner til Langerne med de tre Roser. Drengen skal nemlig, om Gud vil, hedde Frederik efter mig og Lange efter hans Moder og efter Sakse.«

Og *Ingemann* svarer bl. a.: »Lykke og Velsignelse med den lille Frederik Lange! Vorherre give ham Magt til at gøre Fyldest for Navnet! I hvilken Retning han tager Fart, vil jeg ønske ham Faderens og gamle Sakses grunddanske Aand og den snilde, elskværdige Moders Hjerte.«*

Dette den fromme Digters Ønske gik, som bekendt, i den skønneste Opfyldelse paa ham som Mand, og det var Hemmeligheden ved hans Tales Magt.

Da jeg under hans Danmarks-Besøg 1889 holdt Møde med ham i Aalborg Højskolehjem, sagde en af hans Tilhørere efter Mødet til mig

* Grundtvigs og Ingemanns Brevveksling. S. 319—20.

hin Aften: »Ved at høre og se Frederik Gr., kom jeg til at tænke paa, hvad der staar i en af Davids Salmer: Lad din Gerning aabenbares for dine Tjenere, og *din Herlighed over deres Børn.* Og Herren vor Guds *Livsalighed* være over os.« (Salme 90, 16—17). Jeg synes, det var meget træffende sagt, og derfor glemmer jeg det aldrig.

Tidlig mistede han sin Moder; hun døde to Maaneder efter hans Fødsel. Gamle Grundtvig var som overvældet af Sorg. Han havde haft det saa godt og hyggeligt; nu sad han ene ved Dag og ved Nat og sang sine vemodsfulde Vers:

»Hun smiler ned fra Gudhjems Høje
til mig igennem Frederiks Øje.«

En af Sangene havde den Overskrift: »Hun er ej død, men sover kun«.* Der var dog her paa Jorden noget, hvorved hans Savn lindredes, og det var hans og hendes Søn, Frederik. Han gik aldrig i nogen Skole, men modtog hele sin Undervisning i Hjemmet. En af hans Lærere var den senere bekendte Valgmenighedspræst, Niels Lindberg i Kerteminde. Det var Faderens Ønske, at han skulde blive Præst, ja jeg mindes, at afd. Fattigforstander P. Mouritsen en Gang har fortalt mig, at han havde hørt den gamle udtale det Fremtidsønske for sin Søn, at

* Et ganske dejligt Digt, findes i »Dansk Kirketid.« for 8. Oktbr. 1854.

han maatte blive dansk *Fripræst*, men dertil var der foreløbig kun ringe Udsigt. Han studerede Statsvidenskab og tog Eksamen deri *1881*. Samme Aar ægtede han Christina Nielsson, som han havde lært at kende paa Tyllinge i Sverige. og hun blev ham en kærlig og forstaaende Hustru. De blev viede i Lyngby af Pastor Peter Rørdam, og kort efter drog han med sin unge Hustru til *Amerika* — nærmest »for at blive klar over sig selv og sin Vej«, maaske ogsaa under Følelsen af, at Forholdene herhjemme ikke bød ham nogen Opgave, der ret kunde tilfredsstille ham efter hans Evner og Udvikling.

Hans første Hjem derovre i det store Land var langt oppe mod Nord i Wisconsins Skove ved den lille By *Shiocton*, en Snes Mil Nordvest for Neenah, hvor der ikke »fandtes andre Vidner til vor Lykke end Blomsterne, Fuglene og Himlens Stjerner«. Huset, hvor de først boede, var af de Folk, som havde boet der før, kaldt »Spøgelsehuset«.* Ingen turde bo der, førend Grundtvig og hans Hustru købte det. De kaldte det »Fuglereden«, og de boede der i to Aar. Her fortsatte han, hvad han ogsaa havde arbejdet med hjemme: at studere Naturen, særlig Fuglenes Liv, hvorom han skrev en Bog, i hvilken han forbavsede de lærde ved sin grundige Indsigt og de læge ved sin poeti-

* Meddelt efter Fru Grundtvigs egen Oplysning.

ske Opfattelse af en forunderlig rig Natur. Den blev siden oversat paa Engelsk paa Statens Bekostning.

Han havde købt et Stykke Jord, hvorpaa der fandtes et lille Bjælkehus; rødt malet med hvide Striber blev det; i Folkemunde hed det derfor »det stribede Hus«. Herfra drog de to saa hver Dag paa Opdagelsesrejser rundt omkring i de dybe, stille Skove, han med Bøsse paa Jagt efter Fugle, og hun med Medestang og Snøre for at indfange nogle af Skovsøernes og Bækkenes Fisk til deres Bord.

Deres nærmeste Nabo var en gammel Eneboer, en Amerikaner, som under sin Omgang med Frederik Grundtvig fattede en saadan Interesse for Dansk, at han besluttede at lære det. Her oppe i Skoven fik de jævnlig Besøg af Indianere, og mere end een Morgen overraskedes de ved at se, at Bander af omstrejfende Indianere i Løbet af Natten havde slaaet Lejr og rejst deres Telte uden for Huset. I Førstningen var de ikke videre glade ved dette Naboskab, men de lærte snart, at disse omvankende Jægere var fredelige Naturbørn, der ingen Fortræd gjorde, naar de ikke forurettedes. Her fødtes ogsaa deres eneste Barn, en Datter, Marie.

I to Aar fortsatte de saaledes deres poetiske Eneboerliv. Saa faldt det Frederik Grundtvig

ind, at det vist var urigtigt af ham at vedblive dette »Driverliv«, som han kaldte det, og at han burde søge sig et alvorligere Arbejde. Men hvad skulde det være? og hvor?

Fra først af var det næppe Grundtvigs Tanke at blive i Amerika; som allerede bemærket, da han rejste derover, fulgte han med Bevidsthed næppe noget andet end en vis ungdommelig Lyst til at røre Vingerne. Men saa kom der et Sammentræf af Omstændigheder, i hvilke en Guds Styrelse er umiskendelig, der gjorde, at han *maatte* blive i Amerika og tage en Gerning op blandt sit Folk.

For det første vilde Tilfældet, at Grundtvig traf sammen med de danske Skovhuggere i Wisconsins Skove, og ved at tale med disse Mennesker og se deres Færd, blev han baade frastødt af deres Raahed, men følte ogsaa en indre Tilskyndelse til at lyse op i deres aandelige Mørke. Fremdeles kom han ogsaa i Forbindelse med Th. Helveg, den Gang Præst i Neenah og Forstander for den danske Præsteskole, og dette hjalp ham til at blive klar over sig selv og sin Vej.

Og endelig: inden han drog fra Shiocton og afsluttede sit Eneboerliv i Wisconsins Skove, havde baade Livets og Dødens Magter gæstet ham. Derom melder Th. Helveg i et Nummer af »Kors og Stjærne«: »Han havde med sin Hu-

stru baaret en lille Datter til Daaben, og han havde sunget sin Smerte og sit Savn ud ved Budskabet om, at hans Broder, Professor Svend Grundtvig, var død den 14. Juli 1883. Vi fulgtes ad fra Byen ud til »det stribede Hus«; han undersøgte sin Post, og jeg gik i mine egne Tanker, da jeg skræmmedes op ved et højt Udraab af Forfærdelse fra Grundtvig. Paa mit Spørgsmaal om, hvad det var, svarede han blot: »Svend er død!« Saa gik vi stille videre, medens han stirrede paa Sorgens Budskab. Da Tankerne blev stille, gav han dem Udtryk i en Sang, som jeg mange Gange siden er bleven mindet om, sidst og nylig ved Budskabet om hans egen Død:

Saa kaldte Fugl fra Lindekvist
i Morgengry
dig til din Frelser, Jesus Krist,
hos hvem en Gang vi mødes vist
i Himmelby!
Saa har du stridt den sidste Strid,
saa gav dig Fred vor Frelser blid
til evig Tid.

„*For tidligt!*« — saa dit Fædreland
vel klage maa;
du var en ægte Idrætsmand,
og den, dit Værk fuldføre kan,
knap Lyset saa;
med Kraft og Troskab underfuld
du bragte frem fra dybe Muld
vort gamle Guld!

»Saa tidligt!« — vi, som du forlod,
vel sukke maa;
du nærmest ved vort Hjerte stod,
en Ven saa tro, en Ven saa god
vi aldrig faa;
naar haardt du slog, selv mest du led,
thi det var kun, som vist vi ved,
af Kærlighed!

»I *Herrens Time!*« — nynner blidt
Guds Engle smaa;
o! hvisk det i vort Øre tit,
saa vi maa Troens Øjne frit
mod Himlen slaa
og se, bag Taareskyen bred,
den gyldne Sol, som ej gaar ned:
Guds Kærlighed.

Vor Fader var en Kæmpe bold
i Støvets Egn;
du aldrig plettet har hans Skjold,
du vogted, til din Haand blev kold,
dets dyre Tegn!
Gud give os, *der Navnet bær'*,
som du at vorde Navnet værd,
o, Broder kær!

Dog det, der gav ham det afgørende Stød til at vælge Præstevejen, var en mærkelig *Drøm*, han havde om sine Fædre, der alle havde været Præster. Han drømte — skriver Pastor Aug. Faber i Clinton i »Kirkl. Samler« for 5. April 1903 —, at han saa en rivende Bjærgstrøm med Fald og Skær, og ned ad den

Bjærgstrøm kom en Baad, hvori der sad en Mand, og i denne genkendte han sin Oldefader. Han sad saa sikkert og roligt trods Fald og Skær, og Baaden gled ogsaa roligt ned ad Bjærgstrømmen uden at støde an et eneste Sted. Men hans Oldefader saa alligevel saa alvorlig og bedrøvet ud. Derefter saa han sin Bedstefaders Livsbaad og derpaa sin Faders. Begge gled sikkert og støt ned ad Bjærgstrømmen; men i begges Ansigter var der det samme alvorlige og bedrøvede Blik. Og hans Fader pegede bagud og sagde: »Det er din«. Og han saa en ganske lille Baad, som blev skrækkelig omtumlet af Bjærgstrømmen, og som stødte an mod Klipper og Skær. Og han forstod jo, at det var hans Livsbaad; thi det havde Faderen sagt.

Denne Drøm lærte ham, at hvis hans Livsbaad ikke skulde gaa under, saa maatte han ind i sine Fædres Livsgerning, *Præstegerningen. Da* besluttede han sig til at tage denne Gerning op; under Helvegs Vejledning forberedte han sig dertil, aflagde den Prøve, som det danske Kirkesamfund i Amerika forlangte, og blev ved Aarsmødet i Efteraaret *1883 ordineret* i Trinitatis Kirke i Chicago.

En af hans Præstebrødre, som var til Stede, har skrevet derom saaledes: Jeg mindes, hvordan jeg den Dag var underlig bevæget ved

Tanken om, at gamle Grundtvigs Søn netop skulde blive Præst i »Den danske Kirke i Amerika«. Dette var for mig den Dag et Varsel om, at »Den danske Kirke i Amerika« skulde faa Lov til at løfte gamle Grundtvigs kirkelige Arv og saa for Resten alt andet godt Arvegods efter denne Aandshøvding, som Gud gav det danske Folk og den danske Menighed i det forrige Aarhundrede.

Efter Ordinationen prædikede Grundtvig og gav en kort Skildring af sin Livsførelse. Deri hedder det bl. a.: »Jeg vidste vel, at det var min gamle Faders inderlige Ønske, at jeg skulde blive Præst; men dertil følte jeg hverken Kald eller Lyst. Da jeg havde endt min Eksamen, rejste jeg til Amerika i Efteraaret 1881, nærmest for i Ro at blive klar over mig selv og min Vej. Da dukkede Tanken om at blive Præst herovre op i mit Sind, og den kom atter og atter, saa jeg til sidst ikke mere kunde vise den tilbage, og nu er det, Gud ske Lov, min Lyst og Glæde at tænke mig et lille Arbejde her i den danske Menighed.«

Han havde modtaget Kaldsbrev fra Menigheden i *Clinton*, Iowa, hvorefter han vilde holde en Prøveprædiken for den. Saa skulde det hænde, at han i denne stødte an med et af de Vers, som han havde kendt i mange Aar. Derover blev han meget ulykkelig og betænkelig,

ja han betragtede det som et Vink fra Herren om, at han ikke skulde til Præstegerningen, og nægtede bestemt at modtage Kaldet. Menighedens Styrelse blev meget bedrøvet og vidste ikke, hvad den skulde gøre. Det var kun med al Anstrengelse fra A. S. Nielsens og Helvegs Side, at de fik ham bort fra den Beslutning. Tror De, sagde gamle Nielsen (som havde ordineret ham), at det bliver al den Modgang, De vil møde i Præstegerningen, saa tager De sandelig fejl! Nej, De maa forberede Dem paa daglige Skuffelser; Djævelen hugger ind overalt, hvor det er muligt, og nu synes det, som om han ved denne Bagatel har fældet Dem; nej, det gaar ikke, Grundtvig! — Det hjalp, Grundtvig modtog Kaldet, og der var almindelig Glæde i Menigheden. Den 16. Novbr. 1883 holdt han sin egentlige Tiltrædelsesprædiken.

I Modsætning til de ellers meget flyttende amerikanske Præster blev Grundtvig paa den samme Plads, saa længe han var Præst, i hele 17 Aar (til Sommeren 1900).

Hans egentlige Manddomsgerning faldt saaledes i Amerika. I denne voksede han op til Mands Modenhed, ja til en Høvdingskikkelse, baade aandeligt og legemligt, og i denne gjorde han sig efterhaanden gældende »som *den betydeligste kristelige og folkelige Kraft* blandt

de til Amerika udvandrede Danske«.* Dette kan med historisk Sandhed siges, ligesom det heller ikke er for meget sagt, at *hans Navn vil mindes,* saa længe der er en dansk-luthersk Kirke i Amerika, og det vil sige, saa længe der er Mennesker, som ikke bare er af dansk Herkomst, men saadanne, for hvem Modersmaalet er deres Hjertesprog, og som elsker deres Fædres Kirke.

Hans Syn paa Kristendommen var det samme, som hans Faders, eller for at sige det kort:

»Jesus *et Livsord* har henvendt
til alle Syndere bange,
har i al Verden det udsendt
ved sine Tjenere mange.
Menneske! *ved hans Bad og Bord*
fæst du din Lid til Herrens Ord:
saa kan du prise din Lykke!«**

Ja, det

»*Troens Ord,* som vi bekender,
Haabets Ord i Herrens Bøn,
Kærlighedens Ord, som brænder,
Himlens Ild og Lys i Løn,
det i Sandhed er »Livsordet«
ved Aandsbadet og Gudsbordet« —

det var dette trefoldige Livets Ord, som Herren har skænket sin Menighed, det var det, han byggede paa og levede af, ligesom det og-

* Fr. Jungersen i »Illstr. Tid.« 1903. Nr. 26.

** Grundtvigs Sangværk III. Nr. 362.

saa var ud fra dette Ord og med det i Hjerte og Mund, han øvede sin Gerning som Præst i Ordets Tjeneste. Det var *en Fest*, har en af hans Venner vidnet, at være Tilhører, naar Grundtvig forkyndte det glade Budskab om Frelse fra Synd og Død, men ogsaa, naar han talte til det danske Hjertelag for *Modersmaalets Ret og Ære;* thi med sin fra Fædrene arvede grunddanske Aand maatte han ogsaa virke for Bevarelsen af det danske Sprog og den danske Folkelighed blandt sit Folk derovre.

Sammen med 32 ligesindede Mænd stiftede Grundtvig 1887 »*Dansk Folkesamfund*«, hvis Formaal skulde være: Samling af Danske paa enkelte Steder i større eller mindre Nybygder, Oprettelsen og Understøttelsen af danske Skoler, og saa en udvidet Højskole med Betingelse for en alsidig Uddannelse, Afholdelse af folkelige Møder, Oprettelse af danske Bogsamlinger, Udgivelse af danske Bøger, kort sagt, hvad der kunde fremme og styrke ogsaa det folkelige Fællesskab. Med Indbydelsen dertil* fulgte en Redegørelse, hvoraf blot følgende Ord skal gengives:

»Naar vi *her i Amerika* vil *vedblive at være Danske*, saa er det tillige vor Overbevisning, at vi ikke paa nogen bedre Maade kan gavne det Land, vi nu tilhører. Det er vor

* offentliggjort i »Dannevirke« for 18. April 1887.

Tro, at *det lille danske Folk sidder inde med en aandelig Arv*, som ikke er uden Betydning for Menneskeslægten, og det er vort Haab, at vi Danske her i Amerika skal kunne bidrage til, at denne Arv kommer andre til Gode. Opgiver vi vort Modersmaal, afskærer vi os selv fra at faa nogen Indflydelse paa Aandslivet herovre« o. s. v.

Det syntes virkelig i nogen Tid, som om dette Forsøg paa at samle det danske Folk til noget Fællesarbejde, blev forstaaet og optaget med Velvilje. Grundtvig var umaadelig glad ved denne Udsigt og ved, hvad der saa kunde vindes for vort Folk.

I næste Nummer af »Dannevirke« for 25. Maj 1887 kunde han melde, at Antallet af Medlemmer i Løbet af en Uge var 370, og i samme Nummer kom ogsaa hans Forslag til at oprette en Afdeling af Samfundet i Danmark. Og denne lod ikke vente længe paa sig. Den første Kreds af »Dansk Folkesamfund« i Danmark stiftedes af Kvinder i København. Til dem skrev Grundtvig:

»Vi vented paa Bud saa længe
fra Frænder i Fædres Hjem,
vi til deres Hjerter trænge,
skal Folkets Sag bæres frem.

Ja føler vi ej i det fjerne
vel tusinde Hjerter slaa

mod os, for hvad vi vil værne,
er end vi kun faa og smaa, —

da tænker jeg, Haabet blegner
om Fremtid i Folkevang,
da frygter jeg for, vi segner
i Kampen saa haard og lang.

Men Bud der kom over Bølge
fra Kvinder ved Øresund:
Vi vil eders Gerning følge
og haabe paa Sejrens Stund.

Tak have I danske Kvinder
for Glæde stor I os gav,
en Glæde, der Genklang finder
herovre fra Hav til Hav!

O, maatte dog ret det klares
I Danmark, mens det er Tid,
at her, om vort Folk bevares,
kan øves dets største Id.

I Beretningen om »Dansk Folkesamfund« 1887—88 hedder det: Der er nu 560 Medlemmer. Bogsamlinger er oprettede flere Steder. I Clinton er et Højskolehjem begyndt 1. April, som glæder sig ved stadig Tilslutning. Smaablade prøves nogle Steder. *Sangbogen* udbredes. Grundtvig havde nemlig samlet en ny Sangbog for det danske Folk i Amerika — senere »Dansk Folkesamfund«s Sangbog. Dens første Udgave var nu udkommen.

Afdelingen i Danmark var stiftet, navnlig

ved Ludvig Schrøders Virksomhed med følgende Opgave paa sit Program: »At udbrede Kendskab til Forholdene i Amerika og til det Arbejde, der øves i den danske Kirke og Skole for at bevare Modersmaal og Kristentro i den opvoksende Slægt, samt — saa vidt muligt — vejlede Udvandrere til at finde de bedste Arbejdspladser og Steder i By og paa Land, hvor der er danske Menighedskredse.«

1. Januar 1889 udkom det første Nummer af »*Kors og Stjærne*«, redigeret af Pastor Jak. Holm. Det fik under Grundtvigs Ophold i Danmark en betydelig Udbredelse. [At denne siden er svundet ind, er ikke Bladets Skyld (nu, som bekendt, redigeret af M. L. Appel, Folkely pr. Odense), men er en Følge af den — sært nok at sige — svigtende Interesse for den danske Folkesag og Kirkesag i Amerika.]

I dette Efteraar 1889 gjorde nemlig Grundtvig sin *Danmarksrejse*, paa hvilken han fra 2. Oktbr. til 24. Novbr. holdt 34 Møder hele Landet over; 31 Steder til var han indbudt, men maatte sige nej. Jeg havde den Ære at lægge og ordne hans Rejseplan, og det gjorde mig ondt at skrive Afbud til saa mange Steder; selv vilde han ogsaa have flere med, men Bispinde Grundtvig var meget betænkelig, og da vi holdt Møde sammen i København, kom hun hen til mig og sagde: »Men vil De da slaa min

Søn ihjel!« Han klarede sig imidlertid brillant, takket være hans store Evner og ualmindelige Arbejdskraft. Der var *en festlig Stemning* udbredt over alle de Møder, han holdt, naar han talte om det danske Folks Fremtid i Amerika, den Sag, han elskede, og som han havde viet sit Liv. Det var en varm og gribende Ordstrøm, som da vældede frem fra hans ædle og rige Hjerte og gav Genklang i vore Hjerter, saa vi følte, hvad en af hans Præstevenner i Amerika, Digteren Adam Dan, har sunget om ham efter hans Død:

»Ja selv hans Tale lød som Sang,
som Lærkeslag paa Sommervang,
vi følte, noget skønt os tog,
et ædelt Hjerte mod os slog.«

Skrift er kun en Skygge af det levende Ord, men et skriftligt Minde om hans Tales Rigdom paa disse Møder herhjemme, vil jeg dog henvise til. Det er den af Fr. Nygaard udgivne Beretning om det store kirkelige Vennemøde i Odense 12.—13. September 1889, ved hvilket Grundtvig holdt vel en af sine bedste og længste Taler. En Opskrift deraf findes i denne Beretning Side 18—34.

Saa vendte Grundtvig *tilbage til Amerika,* og det blev til *en »Kamp saa haard og lang«*, som han alt antydede i ovennævnte Sang, han skrev til de Kvinder i København, som havde

stiftet den første Kreds af »Dansk Folkesamfund« i Danmark.

Allerede før Grundtvigs ovenfor omtalte Danmarksrejse var der et Par Præster derovre, som i »Dannevirke« havde angrebet »Dansk Folkesamfund« og særlig dets Ophavsmand, som om Meningen var den, at han derved vilde prøve paa at samle sine Meningsfæller inden for Menighederne, og hvad andre urimelige og ukærlige Tanker man nu kunde hitte paa at tillægge ham.

Efter at han var kommen tilbage fra sin Danmarksrejse, blussede Kampen op paa ny og blev endogsaa ført ind paa flere end eet af Kirkens Aarsmøder. Der var saa meget ondt og smaaligt ved denne Kamp, at den ikke er værd at dvæle ved i alle dens Enkeltheder. I Virkeligheden var Angrebet paa »Dansk Folkesamfund« fra Modstandernes Side kun en Straamand, som de huggede løs paa *for at komme den kirkelige Retning til Livs;* men det varede længe, inden Grundtvig kunde og vilde se det saaledes. Thi det var hans svage Side, at han altid troede, at alles Optræden var ærligt ment. Det laa saa langt fra ham, aaben og ærlig, kærlig og uegennyttig, som han var, at tro paa Had og Misundelse hos noget Menneske. Derfor troede han virkelig, at Modstanderne for Alvor mente, at hans Hensigt var den, at ville

splitte Kirken, medens Sandheden var den, at Indre-Missions Retning stadig forberedte en Udskillelse fra Kirke-Samfundet. Dertil sigtede Udgivelsen af Bladet »Danskeren«, der i Uforstand og Bitterhed over for den kirkelige Retning søger sin Lige.

Endelig tager han Bladet fra Munden og skriver i »Dannevirke« for 13. Juli 1892: »Det gør mig ondt at maatte sige det, men det bliver mere og mere klart, at der er mange i vort Samfund, der kun af Nødvendighed *foreløbig* taaler den kirkelige Retning, og sandelig, vi maa være paa vor Post, om vi ikke en skønne Dag skal se os lænkebundne eller udelukkede. Jeg ved, at der er dem, der *foreløbig* vilde være tilfredse med at blive af med Helveg og mig; men lad ingen tænke, at man vilde standse, før den kirkelige Retning er udryddet.« Udsigterne til fredelige Forhold i den danske Kirke blev ringere og ringere, og endelig kom Skilsmissen efter Aarsmødet i Racine 1893; den voldte Grundtvig megen Smerte; men han saa ogsaa, at den var bleven en Nødvendighed, thi Stillingen var bleven utaalelig.

Midt i Kampens Hede, det var vel i Aaret 1892, modtog han et indtrængende Kald hjemme fra Danmark. Det var Tietgen, Marmorkirkens Bygherre i København, som vilde have ham hjem for at blive første Præst ved nævnte Kirke.

Derom skriver han saaledes i »Dannevirke«: »Jeg skal ikke nægte, det kneb for mig at svare: Jeg vil blive i Amerika! Jeg var nemlig ved fuldstændig at tabe Modet, og atter og atter lød den Stemme i mit Hjerte: der er saa fagert i Danmark at hvile!« [En af hans Venner, som trofast har fulgt ham i hele hans Kamp og Virksomhed, Præsten L. Henningsen, nu i Lake Benton, Minn., fortæller følgende*: Jeg husker saa tydeligt, at jeg sagde til ham: »Hvor kunde De, Grundtvig, dog sige nej til fra den Plads at fortsætte Deres Faders Arbejde?« Han svarede, idet Taarerne randt ham ned af Kinderne: »Kære, jeg kan ikke andet.«]

Grundtvig skriver videre: »Men Vrag har de nok af i Danmark, og et Vrag vilde jeg være, om jeg havde maattet opgive mit Haab om det danske Folk og den danske Kirke i Amerika. Og han, der kaster os til Jorden, men løfter os op igen med sin store, stærke Arm, han lyste sin Fred over mit Hjerte og rejste det sunkne Mod.«

I samme Blad, »Dannevirke«, skriver han til Julen 1892 et dejligt Digt, som jeg ikke kan andet end nedskrive her, skønt jeg ikke ved, om Pladsen tillader at tage det med.

* i et endnu utrykt Manuskript, som med Forfatterens Tilladelse har staaet til min Raadighed, og som jeg flere Steder har benyttet.

Guds Fred.

De Juleklokker ringe
fra Strand til Strand, fra By til By,
og bange Hjerter bringe
det glade Bud paa ny
om ham, som blev i Krybben lagt
og slutted med de smaa en Pagt
om Fred og Englevinge.

Naar Dagene er trange,
naar Tornene vort Hjerte naa,
naar Taarerne saa mange
med Suk vi fælde maa,
da trænger vi til Julebud,
da trænger vi til Fred fra Gud
og glade Englesange.

Lad Tornene kun stinge,
lad Taarerne kun vælde frem,
vi jublende os svinge
med Engleskaren hjem
og tage saa til Jorden med
en Flig af Klædet, som vi ved,
kan Trøst og Lise bringe.

Hvert Tornestik det læger,
hver Taare tørrer det paa Kind,
det Hjertet mildt bevæger
og dulmer syge Sind,
en Draabe Blod af ham, der led
for dig og mig af Kærlighed,
er *det*, som sødt mig kvæger.

Du dyrebare Klæde,
du Fred, som han, min Frelser, vandt,
du er min Trøst og Glæde,
Guds Naades sikre Pant,
du skærme mig mod Vintrens Is,
du føde paa min Tunge Pris,
om dig jeg højt vil kvæde!

De Juleklokker svare
hinanden mildt fra By til By,
og Engletoner klare
nu gæster Jord paa ny.
Lad Verden bruge Vold og List,
han kan os vel bevare.

Saadan synger Barnetroen, naar den er bleven levende i et sanddru Menneskehjerte. Saadan var han i sit Gudsforhold som et stort og elskeligt Guds Barn, der kunde tage alt af Guds Faderhaand, og saadan lærte vi ham at kende og at elske som den, der

»regned stort og skued langt,
fri for alt smaaligt, sløvt og trangt.
De rige Skatte, han besad,
han delte ud som *Barnet* glad.«

Og saadan var han over for dem, som dels miskendte ham, dels tænkte ondt i deres Hjerter om ham, han var som Barnet *lys og aaben* i al sin Færd; thi

»alt, hvad han var, det var han *helt*,
der var hos ham ej noget delt;
var Dagen kold, var Dagen varm,
han altid fôr *i aaben Karm*.«

Ja under Kampen for, hvad der stod for ham som Sandhed og Ret, kørte han altid i aaben Karm, som Pastor Hoff sagde i sin Tale ved Afsløringen af Mindesmærket paa hans Grav: »Der var ikke skjulte Bagtanker, ikke nogen dobbelt Bund i hans Ord, ikke nogen personlig Bitterhed eller Hævnlyst i hans Sind.«*

Hans barnlige og kærlige Hjerte forbød ham at tro daarligt om Mennesker, selv sine skarpeste Modstandere undskyldte han til det yderste; men derfor kunde ogsaa slangelistige Personer let blænde ham. *Et Træk,* som viser hans Barnehjerte i al sin Storhed, har den før nævnte L. Henningsen fortalt i et Nummer af »Dannevirke«: Vi gik en Tur sammen ned paa Posthuset i Clinton, og blandt en Mængde andre Breve fik han et, som straks maatte læses; vi drejede da om ad en af de mindre befærdede Gader, Grundtvig stadig fordybet i dette Brev under mere og mere synlig Bevægelse indtil Taarer. Det kunde jo ikke undgaas, at jeg maatte blive opmærksom paa dette. Derfor sagde han: »Ja undskyld, jeg glemmer jo rent, at jeg gaar i Selskab med nogen; men det er *et Brev fra min kære gamle Barnepige,* og det er det kæreste og bedste, jeg faar. Hun vilde gerne herover hos os og se til mig; men jeg kan ikke nænne at lade hende gøre den

* »Kors og Stjærne« Nr. 9. Side 70.

lange Rejse. Men nu skal De høre,« — og saa læste han de mest gribende moderlige Formaninger: »Pas paa, lille Frederik, at blive i Bønnen, som da Du var hos mig; husk paa, at Djævelen staar paa Lur alle Vegne, og særlig for Dig med dine gode Evner, med Hovmodets Fristelse. Bliv ved din Barnetro trods alle Verdens Lokkelser til Vantro. Gid jeg kunde være nær ved Dig og tale med Dig derom, som i gamle Dage herhjemme.« Og saaledes blev hun ved i et langt Brev. »Faa Mennesker har jeg saa meget at takke for som hende«, sagde han med Taarer i Øjet, »og derfor er hun mig saa kær.«

Han var, hvad de gamle Romere kaldte en »vir nobilis«, det vil sige: en ædel, højsindet og uegennyttig Mand. Han var i høj Grad offervillig og gavmild, næsten ængstelig for at skade en Sag ved at modtage Penge som Gave eller Offer. Derfor nægtede han bestemt at tage Penge som Gave eller Offer ved Daab, Begravelse eller lignende; han levede altid af Haand og i Mund; det vilde være helt imod hans Natur at samle Penge blot i nogen Grad, ja han regnede maaske Penge for mindre, end de er værd; men hellere det end regne dem for mere, end de er værd. Thi Pengebegærlighed er en Rod til alt ondt, ikke mindst for Præster.

Saadan var Grundtvig som Ordets Mand i det danske Folkelivs og Menighedslivs Tjeneste, og saadan var han som Menneske.

Men der er endnu et Par Sider af Grundtvigs Virksomhed, som særlig maa omtales i en Levnedstegning af ham, fordi de er af *blivende* Betydning baade for vort Folk derovre og for hele den danske Menighed. Den ene kan betegnes derved, at han var **sit Folks Digter** i Vesterland.* Med ham kom der *en ny Sang ind i vort Folk i Amerika*, det vil sige en Sang, der er vokset ud af det Liv, som leves dèr blandt de danske Nybyggere, og som derfor har dette Livs Duft og Farve. Det maa altsaa ikke forstaas saaledes, som om der ikke er blevet sunget paa den danske Tunge før; jo, i over en Menneskealder har den danske Folkesang og Kirkesang lydt blandt vort Folk derovre med en ejendommelig smeltende Klang, som ofte greb mig om Hjertet, da jeg virkede som Præst blandt mit Folk i Amerika. Men i Begyndelsen var det kun de samme Sange og

* Til Skildring af denne Side af Grundtvigs Virksomhed maa jeg henvise til 2 fortrinlige Artikler: Den ene om Grundtvig som Skjald for sit Folk i Amerika, af Pastor R. R. Vestergaard i »Dannevirke« for 1. April 1903, den anden om den danske Sang i Amerika af Pastor A. Bobjerg i »Julegranen« 1903 (illustreret Julebog for Danske i Amerika). Af disse har jeg tilladt mig i de følgende at benytte et og andet Træk og Udtryk.

Salmer, som vi bruger herhjemme, og hvis der i hele denne Tid ikke var bleven digtet og sunget ny Sange, da vilde det være et Dødstegn, et Tegn paa, at det danske Modersmaal og det danske Liv var hendøende og ved at kvæles af alt det fremmede. Men saa fremstod der *Digtere,* som af Aanden var kaldet til at tolke, hvad der rørte sig i alle de Udvandreres Hjerter, som har Danmark kært. Jeg vil nævne nogle af dem, som A. Dan, P. Hansen, Kristjan Østergaard og O. C. Molbech, navnlig er der en Sang af den førstnævnte, som er ægte dansk-amerikansk — »Hilsen til Moder« kalder han den:

»Saa langt, saa langt rækker Tanken frem,
til gamle Mor og mit Barndomshjem.«*

Den er kendt af alle og synges af Hjertens Grund. Den er en Perle af uforgængelig Glans. Man kunde maaske sige, at det første Kuld af Digtere derovre var Mindesangere, det vil sige, de vilde slaa paa de Strenge, som giver dybest og renest Genklang i danske Hjerter, de vilde synge den danske Følelse op, de vilde kalde paa Folkefølelsen og sige: Glem dog ej din Vugge og ej din Moders Sukke, glem ikke, at du er dansk og kan ikke gøre dig selv til andet end det, Gud har skabt dig til. — Den Tone klinger ganske vist ofte ogsaa igennem Grundt-

* Nr. 101 i Fr. Grundtvigs Sangbog.

vigs Sange, men der kommer en ny og stor Tanke til, og det er *Samlingstanken;* den vokser ganske naturligt frem i Udvandrernes Sind, naar de faar besindet sig paa, at de maa blive, hvor de er, og tage Livets Arbejde og Kamp op under de ny Vilkaar, og saa føler de Trang til at samles for baade i Haandens og i Aandens Verden at hjælpes ad og leve i virkeligt Samfund med hverandre. Og af denne Samlingstanke og Samfundstrang fødes *Samlingsarbejde*, hvis Frugter er alle de danske Nybygder og Menigheder og Arbejdet i dem i Kirke og Skole. Og saa kom de Sange, hvori de danske Udvandrere kaldes til Samling og Samarbejde for at bygge danske Hjem og Menigheder, Skoler og Kirker. Man kan derfor med Rette kalde disse Sange *Samlingssange.* De 2 mest sungne af disse er digtede af Grundtvig, og de vil altid høre til Perlerne i den danske Folkesang i Amerika. Den ene er den inderligt bedende, i Grunden lige saa meget en Salme som en Sang (Nr. 151 i hans Sangbog). Den begynder saaledes:

»O hør os, vore Fædres Gud,
som fulgte os i Verden ud
med kærligt Faderøje:
Bered os her paa denne Plet
et lille, yndigt Nazaret
for Væksten mod det høje.«

Den anden er den frejdige, kraftigt manende, hvis to første Vers lyder (Nr. 153 i hans Sangbog):

»Bort vi stævned fra Fædres Land
og spredtes for alle Vinde;
danske Hjerter endnu dog kan
en Vej til hverandre finde.
Sødt i Vest, med Aand og Ord,
klinger, som i høje Nord,
Modersmaalets Toner.

Lad da Øjet kun dugges tit
ved Mindet om Danmarks Stande:
Hoved løfter vi kækt og frit
som Danske i Vesterlande.«

Det er ikke underligt, at Grundtvig har skrevet de bedste og mest sungne Samlingssange, thi han har sikkert arbejdet mere for Samlingen af det danske Folk end nogen anden Enkeltmand, ikke ved selv at tage Arbejdet op i en ny Koloni, men ved offentlig at tale, skrive og virke for Sagen.

Om den allerede ofte nævnte »*Sangbog for det danske Folk i Amerika*«*, som Frederik Grundtvig har samlet, skal siges, at han alene ved dette Arbejde har indskrevet sit Navn i det dansk-amerikanske Folks Historie og sat sig et Minde, som sent eller aldrig vil dø.

* kan *faas herhjemme* for 2 Kr. hos Grosserer Joh. Schrøder, Larslejstræde 10, København K, og hos Pastor Jak. Holm, Tølløse.

Han har i denne Sangbog optaget alle de bedste af vore Folkesange, dog for nogles Vedkommende med mindre eller større Ændringer, som han saa, var nødvendige, hvis de ikke skulde dø for hurtigt, fordi der fandtes Vendinger og Udtryk, som ikke passede i Amerika; men han har gjort det baade med varsom Haand og poetisk Takt.

Saa er han ogsaa gaaet ind i den Guldgrube, som hans Fader arbejdede i, jeg mener hans Sangværk til den danske Kirke og hans Poetiske Skrifter, og derfra har han hentet frem mangen Sang, som nok fortjente at blive kendt og sunget ogsaa herhjemme, som f. Eks. den, der staar i hans Sangbog Nr. 241 (smlg. Gr.s Poet. Skrift. III, Nr. 6), og som han har givet den Overskrift: »Bring dit Barn til Gud.« Blot det første Vers:

»Naar vi stirre paa de smaa,
maa vel tit vi græde.
Deres Engle altid staa
for Guds Stol med Glæde;
staa og *vore* Engle dér,
ak, de staa dog ej saa nær,
tit med Sorg de sukke.«

Og endelig har *Grundtvig jo selv digtet mange*, som han dels har optaget i sin Sangbog, dels findes spredte omkring i Bladet »Dannevirke«. Jeg maa nøjes med at nævne

to, som jeg har særlig kær. Den ene findes i hans Sangbog Nr. 584, »*Spurven i Amerika*« kalder han den: »Aa, hør du Spurvelille, du er en fremmed Gæst.« Det er en Vekselsang mellem Digteren og Spurven, hvori der med gribende Vemod skildres, hvor vanskeligt det er for Indvandreren — den fremmede Gæst — at holde sig selv oven Vande og bevare sit eget jævne og simple, men for ham sande og sunde Liv. Hvad har han til Trøst i denne Selvopholdelses-Kamp? Ja alene det, at »fattig Fugl sig fryder ved Guds Naade«, som er Sangens Omkvæd. Det er en yndig lille Sang. Den anden Sang tager jeg fra »Dannevirke«, Maj 1896. Den har til Overskrift:

Floden, Mærket og Staven.

Du fandt os, Hyrde Jesus Krist,
alt paa de vilde Veje,
du bar os selv til Floden vist,
som Frelsen har i Eje,
du mærked os med Hjordens Tegn,
du vogter os i Jordans Egn
med Naadens Stav hin milde.

Vi véd det godt, at Livets *Flod*
dig voldte Sjælekvide,
thi fra din egen Hjerterod
den sprang ved Solbjærgstide;
men for din Daab, i Flodens Favn,
lovpriset vorde skal dit Navn
af Hjorden, som du købte.

Vi glade bærer Hjordens Tegn,
dit dyre Korsets *Mærke*,
som under hver en Himmelegn
gør smaa og svage stærke;
vi elsker det af Hjertensgrund,
det minder os i allen Stund
om Sejren, du har vundet.

Vi dybt os bøjer for din *Stav*,
der end kan Blomster skyde,
vor Fjende ej, trods Død og Grav,
det Kraftens Spir skal bryde,
det rejser os af Gravens Skød
til Himlens Fred og Hvile sød,
til Evighedens Glæde.

Det var den ene Side af Grundtvigs Virksomhed, om hvilken vi ovenfor bemærkede, at den havde *blivende* Betydning særlig for det danske Udvandringsfolk i Amerika: at han fremfor nogen anden var sit Folks Digter; men der er en Side til, som har blivende Betydning ikke blot for den danske Frikirke i Amerika, men for hele den nordiske Menighed, saa sandt som det er dens særlige Naadegave, der er udtrykt i disse Ord:

»Over Daabens Pagt med Troens Ord
Hellig-Aanden har spredt Lys i Nord.«

Denne Side af hans Livsgerning kan betegnes ved et meget udstrakt *Studium af Kirkefædrene for at efterspore deres Vidnesbyrd om Troens Ord;* og her har han faaet gen-

nempløjet alt, hvad der er skrevet paa Latin og Græsk af de betydeligste Mænd i Oldkirken lige til Augustin.

Er der nogen Side af Grundtvigs Virksomhed, der vidner om hans ualmindelige Arbejdskraft, saa er det denne; men det var ogsaa kun ved at tage Nætterne til Hjælp, at det blev ham muligt i en forholdsvis kort Tid at faa dette Arbejde gjort, som optog ham mere og mere lige til det sidste.

Det var den gamle Strid, som vi kender den herhjemme, om Ordet og Skriften, mellem Indre Mission og den kirkelige Retning, der blev *Anledningen* til, at han med stor Kraft kastede sig over Studiet af Kirkefædrene for at vise, at her er *ingen* Uoverensstemmelse mellem Oldkirken og den kirkelige Retning. Lad os høre et Par Udtalelser af Grundtvig selv, som var foranledigede ved Indre-Missions gentagne Angreb paa den kirkelige Retning for at stemple den som uluthersk og ukristelig:

I »Dannevirke« for 1. Februar 1893 skriver han følgende:

»Vi, som tilhører den kirkelige Retning, *for saa vidt* som vi søger Livskilden ikke i Skriften eller i noget andet Vidnesbyrd om Gud, men alene hos den levende Gud selv, der i Daaben taler det oprejsende og genfødende Ord, og *for saa vidt* som vi mener i den

apostolske Trosbekendelse at have alt, hvad der nødvendig maa kendes og tros til Salighed, vi føler os, dels paa Grund af vort hele Kirkesamfunds Fortid, og dels paa Grund af, at vi altid har hævdet kristelig Frihed under Forudsætning af fælles Tro, ingenlunde forpligtede til at udtræde af den Kirke, som den kirkelige Retning har haft en saa væsentlig Del i at grunde.«

Saa kommer det af Udvalget i Danmark forlangte Ekstra-Aarsmøde om Opløsningen, som blev afholdt i Chikago 20. Februar 1893. Her holdt Grundtvig et længere Foredrag, hvoraf kun følgende: »Det er bleven mere og mere klart for mig, at man ligefrem lagde an paa at umuliggøre *os*, der tilhører den kirkelige Retning. Foreløbig haabede man at kunne splitte os ved Hjælp af »Dansk Folkesamfund«, men da det viste sig, at det ikke lod sig gøre, saa kastede man Masken . . ., og det har nu vist sig, at vi er uenige om de allerdybeste og vigtigste Spørgsmaal. Vi er maaske enige om den Tro, hvorpaa vi er døbte; men efter Vigs* Mening hører det nok med til Troen, at Bibelen er Grundvolden for Guds Menighed, — »ved dette Ord er Kirken bleven til« er et af hans Slagord. Siger nogen, at han i Bibelen har

* en af de udtraadte Præster, som er af den kirkelige Retnings argeste Modstandere.

funden sin Frelser — jeg vil ikke strides med ham, men tværtimod sige: Gud ske Lov! at du har fundet ham; thi derpaa er det jo, det kommer an! Men jeg maa rigtignok have Lov til at fortælle, hvor *jeg* har fundet ham, ikke paa Bogens Blade, hvor jeg kun fandt hans Spor, men i Guds Kirke paa Jorden.

Er det imidlertid saaledes, at man hævder sin Opfattelse af Skriften som en Trossag, saa kan jeg godt forstaa, at man ikke kan finde sig i at være sammen med os af den kirkelige Retning . . . Vi ønsker et Kirkesamfund med samme Frihed for de forskellige kirkelige Retninger som den, der findes hjemme i vort Fædreland. Og vi taaler ikke i den Anledning inden for vort Samfund at stemples som Kættere eller letfærdige Fugle.«

Saa sluttede Grundtvig denne sin Tale med følgende mandige Ord: »Forøvrigt hører vi med Sindsro paa eders haarde Domme! Det er os lidet at dømmes af eder! Vi jubler i Vorherres Jesu Navn. Op dog, Zion! ser du ej Sejrens palmestrøede Vej!«

Striden føres fra Skriften over til Kirkefædrene, hvorfra Pastor Vig kører frem med forskellige Udtalelser for at bevise sin Opfattelse af Skriften. I den Anledning skriver Grundtvig: »For tredje og sidste Gang spørger jeg den lærde Mand i »Danskeren« (Indre-Mis-

sions Blad) og alle hans mere eller mindre lærde Meningsfæller, om de kan nævne mig en eneste Kirkefader fra de første tre Aarhundreder, som er i Modstrid med »Grundtvigianerne« i Henseende til deres Betragtning af Troens Ord! — For saa vidt man — af gode Grunde — ingen tør nævne, saa tage man i sig igen de letfærdige Ytringer, som naar Pastor Vig skriver: Irenæus kalder den hellige Skrift »vor Tros Pille og Grundvold«. — Dette forekommer ikke hos Irenæus (saa lidt som hos nogen anden af Kirkefædrene). Det er et falskt Citat.«

Saa kommer en lang Afhandling om »*Tertullian og vor Daabspagt*«*, det første større skriftlige Vidnesbyrd om, med hvilken Kraft Grundtvig arbejdede i Kirkefædrenes Skrifter.

Derefter følger

fra 1898: »Taler om Troens Ord af Petrus Chrysologus«, »Troens Ord efter Augustin«, tilegnet den danske Kirke i Amerika og Danmark — det største af dem, der endnu er udgivne fra Grundtvigs Haand.

I 1899 skiver han i »Kirkelig Samler« Nr. 12 en Artikel paa Engelsk: »Baptismal Questions and Answers« (Spørgsmaal og Svar ved Daaben) og i Nr. 16: »Et Brev og en Sang fra det fjerde Aarhundrede«; det er Biskop Hilarius's

* Jeg har en Snes Eksemplarer tilbage af dette Skrift, som *kan faas* for 35 Øre, frit tilsendt. *J. H.*

Vidnesbyrd om den enfoldige Tro, vi modtager i Daaben, »Guds evige Ordfølge og den apostolske Lærdoms uforanderlige Grundlov«, som han kalder den.

I 1900 igen et større Skrift om »Indsigelser mod alle Kætterier«, Tertullians og Latinerkirkens mærkeligste Skrift om Troens Ord.

Men *Hovedværket* fra hans Haand har endnu ikke set Lyset; det er et Skrift om *Irenæus;* heldigvis foreligger det saaledes, at det vil kunne udgives. Derom skriver han selv i Forordet til sin Bog om Augustin: »Venner i den dansk-amerikanske Kirke satte mig ved en stor Gave* i Stand til at skaffe mig alle de ældste Kirkefædres Skrifter paa Grundsprogene. Og jeg har i adskillige Aar arbejdet paa et Skrift om Troens Ord, et Skrift, der dog væsentligt vil komme til at dreje sig om Tiden *før 325* og ganske i Særdeleshed om Irenæus.« Man maa give Pastor Fr. Jungersen Ret, naar han skriver i »Dansk Kirket.« 1900 til 5. S. e. Trin., hvor han har anmeldt Grundtvigs Skrift om Tertullian: »Vidunderligt er det at se, hvorledes Kærlighed til Gudsordet har kunnet give ham Kræfter til et saa omfattende Arbejde, som hans Skrifter bærer Vidne om, midt i en travl

* 500 Dollars, som blev overrakt ham af Kirkesamfundets Formand ved en smuk Fest i Clinton i Sommeren 1898.

Præstegerning og en kraftig Deltagelse i det Samfundsliv, hvori han hidtil har haft sin Virksomhed derovre i Amerika. En hjertelig Tak være bragt ham derfor.«

Ved Midsommertid 1900 drog Grundtvig med Hustru og Datter til Danmark, uden Tvivl i den Hensigt at vende tilbage og atter optage en Gerning i den danske Kirke i Amerika. Men efter et Aars Ophold herhjemme gik han ind paa efter en Del Forhandlinger at blive ansat af »Kirkeligt Samfund af 1898« som Rejsepræst, og der kaldtes paa ham fra alle Egne i Landet. Og saa begyndte han sin Gerning med Glæde og bragte Glæde, hvor han kom frem. Men saa blev han ramt af den Sygdom, Nerveskedebetændelse, som til sidst lagde ham i Graven efter et langt og svært Sygeleje.

Han døde i sin Fødeby, København, den 21. Marts 1903. — Hans sidste hørlige Ord var disse: »Nu strider jeg den sidste Strid; men jeg er *vis paa, at jeg skal sejre.*«

Fredagen den 27. Marts jordedes han under stor Højtidelighed fra Vartov Kirke med Taler af Præsterne V. J. Hoff, Helveg, F. Bruun og J. H. Monrad.*

Hans Grav er paa Vestre Kirkegaard ved København, hvor hans Venner i Danmark har rejst

* Om hans Jordefærd udkom der paa Karl Schønbergs Forlag et lille Mindeskrift.

ham et smukt Mindesmærke, som blev afsløret den 22. August 1904 med Taler af Præsterne V. J. Hoff, Helveg og Jak. Holm*, hvis Hovedsum var dette, at han var en ædel Stridsmand i den danske Kirke og det danske Folk, en trofast Ven og et elskeligt Menneske.

Velsignet være hans Minde!

* se »Kors og Stjærne« 1904, Nr. 9.